

ИЗОБРАЗЯВАНЕ ПО НАТУРА В УЧЕБНАТА ХУДОЖЕСТВЕНО-ТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ

Николай Гюлчев

Художествената творба е свят, който крие тайните на творческия процес и духовните особености на своя създател. Невидимото, но осезателно човешко присъствие обгръща зрителя, позволява му да надмогне равнодушното виждане и да преодолее необратимостта на времето.

Най-ярко спецификата на изкуството се проявява с помощта на художественото преживяване. Чрез него зрителят се докосва до автора, до изградените художествени образи и заедно с твореца съпреживява творческия акт.

Изкуството е образност. За да създаде своите произведения художникът си служи с образи, чрез които отразява външните прояви и вътрешната същност на действителността. Изгражданите художествени образи са плод на вдъхновение или на внезапно хрумване, но преди всичко те са инспирирани от действителността. За този процес Гьоте казва: "Ние не знаем за никой друг свят, освен света по отношение на човека, ние не искаме никакво друго изкуство освен

онова, което е отпечатък на това отношение". Потвърждение на тази мисъл са произведенията с непреходна художествена стойност, произведения, създадени на основата на познание и реалистично отразяване формите на заобикалящата ни среда.

Пътят към красотата, който сочи художественият опит, е задълбоченото осмисляне и разбиране на многообразните форми на природата. Затова в творческата практика на отделни художници изобразяването на природата е в основата на творческия процес. Отразяването ѝ в художествената творба е породено от съвършено личния, особен подход, често от впечатленията, които известен предмет предизвиква в очите на автора. Миналият житейски и практически опит насочва художника към определено тълкуване и оценка на обекта. Тази оценка авторът изразява, запечатва в произведението си. Видяното и чуто сега, винаги съдържа в себе си елементи на видяно и чуто преди. По тази причина, за да предаде чрез изобра-

жение своите изводи, художникът избира един или друг предмет, групира, подчертава, обобщава или противопоставя едни или други съставки, не както обичайно ги виждат очите, а така както именно **той** – авторът ги е видял и разбрал. “Художникът, който иска да “изобрази” действителен предмет, не започва с това, че отваря очите си и се оглежда наоколо, а търси цветовете и форми и от тях изгражда желания образ” – заявява известният изкуствовед Ернст Гомбрих, изразявайки природата на художественото изображение (4, с. 452). С други думи: чрез вече известното художникът постига, намира пряко или косвено обозначение на неизвестното и подтикът за развитието на този процес е **натурата**.

Необходимостта от изучаване формите от реалната действителност е теоретически обоснована и практически доказвана от всички, създали художествено творчество неподвластно на времето. Още през XIV век Ченино Ченини пише: “Най-съвършеният ръководител, водещ пред триумфалната врата към изкуството е рисуването по натура”. Тази убеденост на художниците от Италианския ренесанс, постоянно преоткривана, се е наложила като основен метод за изграждане на изобразителната грамотност. В обучението чрез натурата се изграждат знания и

практически умения, нужни на бъдещия творец, но същевременно чрез нея се осъществява познание за закономерностите на света – особеност, от която произтича и основополагащото значение на изобразяването по натура в цялостната система за художествено обучение.

Процесът на познание на обективната реалност зависи предимно от степента на развитие на зрителния апарат, от способността на обучавания да анализира и синтезира получените зрителни впечатления.

В общ вид целенасоченото изобразяване на избрания обект предполага взаимодействие на възприятието на обекта и възприятието на рисунката. Разгледано самостоятелно, зрителното възприятие е сложен акт, осигуряващ информация за главния мозък чрез пряка и обратна перцепция. Постъпилата информация се приема и обработва в кратковременната памет под формата на модел. В резултат е възможно формобразуването на образа на обекта още в съзнанието, в съответствие с изразните средства на изображението. Изобразяването е заключителният етап, който се обуславя от подадената от главния мозък информация. За възприятието на обекта и създаването на образа му в рисунка или пластика са необхо-

дими многократни мисловни и практически действия. Този механизъм характеризира процеса на изобразяване по натура и познаването му е от значение за управлението на учебния процес. Докато в обучението основните фази на изобразително изграждане са идентични за всяка възраст, изобразителният резултат е определен от психофизиологичните особености на възрастта на индивида, от художественото познание и естетическо възпитание, от професионалната теоретическа и практическа подготовка.

Във висшите художествени училища качествата на личността и насочеността на обучението определят приоритета на натурното изобразяване. Създаването на художествения образ е немислимо без изследване на реалната действителност. Тук се полагат основите на майсторството и професионалната грамотност за бъдещата реализация, а задълбоченото изучаване на натурата е съчетано с художествената ѝ интерпретация, с избора на материал и изграждаща техника, със знания по анатомия и перспектива. Комплексът от ерудиция, професионални умения и качества на обучаваните е подготвян от систематичното изобразително познание през предходните възрастови периоди.

Предшестващият период – юношеството, е времето на “раждането” на бъдещата личност. Знанията за реалния свят в тази възраст поставят високи критерии към изобразителния резултат. Чувството за неограничени възможности, които все още не са плод на съзнателно отношение към творческия процес, определя желанието за самоизява. Формират се възискателност и критичност у професионално насочените ученици, изграждат се и при връстниците им от общообразователните училища. Юношата оперира с известен естетически, научен и практически опит, който му дава възможност да вниква в сложните процеси, да анализира, да използва познанието на връзки и закономерности за установяване на нови зависимости в творческата дейност. Натурата – най-достъпният материал за задоволяване на познавателните стремежи, сега при изобразяване е подложена на внимателно изследване. Стремехът е преди всичко външна изобразителна прилика. Подтикът за него се обуславя от аналитико-синтетичната дейност и от развиващата се способност за наблюдение. Зрителното възприятие и представи са на такова ниво, че учениците съпоставят форми и линии, пропорции, размерите на предметите, разположението им в про-

странството. На базата на достигнатото равнище, самостоятелно сравняват изобразяваните обекти с други познати форми, сравняват елементите в самия обект, както и изображението и зрителния образ. Изследователският интерес постепенно прераства в художествено-естетически, което налага в обучението да се използват методите на професионалната художествена практика.

Между юношеството и детството е средната училищна възраст. Период, в който от детските игри се преминава в света на големите. Сега настъпват най-бързите промени в психическото и физическо развитие. Те се отразяват най-вече върху структурата на познавателните процеси. В сравнение с предходния от възрастово развитие, началният училищен период, укрепва вниманието и конкретно насоченото наблюдение. При изобразяване на обекти от действителността се поражда желание за отразяване на реалните и обективни зрителни впечатления. В развитието, за първи път след предучилищната и начална училищна възраст, светлината е условие не само за зрително възприятие, но и за изобразителното възпроизвеждане на предметите. Учениците започват диференцирано да възприемат цветовете по отношение на тяхната светлосила.

Все повече се разширяват представите за взаимозависимостта между светлина и цвят. При цвeтовото изграждане преобладава локалната цветност, появява се нюансировката. Постепенно се подхожда към изграждане на обема и на илюзорната дълбочина в изобразителната плоскост. Аналитичният подход започва да измества описанието на предметите, обектите, а интересът към материалния свят определя и естетическите изисквания. На преден план излиза резултатът от изобразителния процес, като преценката се ръководи от правдоподобие на изображението спрямо действителния образ. Това е началото за еволюцията на изобразителното отношение, начало, подготвяно от детството.

Изобразителната дейност е любимо занимание за детето. Чрез образите, които създава в рисунка или пластика, то съпоставя себе си, мислите си и открива, че светът е познаваем. За този период Л. Н. Толстой споделя: "Нима тогава аз не усвоявах всичко онова, с което живея сега, и усвоявах толкова много и толкова бързо, че през целия си останал живот не съм усвоил дори и една стотна част от това". Детското съзнание е все още необременено, благодарение на което образите и представите се отличават с необикновена яркост

и трайност. Познавателният стремеж и силните емоционални стимули, които го подхранват, характеризират изобразителното влечение. Крайният резултат не интересува особено детето, за него е важен процесът – да опише чрез рисунка обектите. Затова често изобразяваните предмети се схематизират и сходството с природата не е от голямо значение. Причините за това се крият във възприятието, което поради съзряване на сетивата е незавършено и фрагментарно. Вниманието е неустойчиво и детето създава изображение, не само на основата на непосредствено наблюдение. Образът от възприетите обекти влиза във взаимодействие с опита от минали възприятия и натрупани представи, а емоционалното отношение се изразява в ярък и контрастен колорит. Тези страни на детската изобразителна дейност са изразени и в предучилищната, и в началната училищна възраст.

При изобразяване на обекти от натура в начална училищна възраст, детето благодарение на обучението възприема и отразява точно свойствата и качествата на предметите. В резултат на обогатяване на познавателния опит се насочва не само към емоционално значимите, а и към съществените белези на предметите. Но въпреки това, изображението е от опро-

стени форми, в плоскостен план, изградено с неподправен наивитет – характерна особеност, която придава очарованието на детските творби през този период.

Възрастовите особености оказват влияние и върху изобразителната дейност на детето от предучилищна възраст. Период на интензивни личностни натрупвания, определян като най-сензитивния за естетическо възпитание, поради лекотата, с която се пробужда активността на детето, поради непосредствената жива отзивчивост към всичко, което го заобикаля. Важно съображение, което прави детската изобразителна дейност от значение, както за възрастовата психология, така и за психодиагностиката. Затова неотслабващ интерес към детската рисунка проявяват психолози, педагози, изкуствоведи, антрополози, невропсихолози и философи. От една страна, чрез детските рисунки много изследователи се стремят да проникнат в своеобразния вътрешен мир на детето, а от друга обсъждат проблеми, свързани с ръководството на изобразителната дейност и търсят оптимални пътища, които да подпомогнат художественото развитие.

В предучилищна възраст изобразителната дейност не може да се

разглежда като художествена практика, а по своята същност е форма за усвояване и създаване на общ и специфичен социален опит (10, с. 18). В него все по-адекватно се отразява многомерността на общуването, взаимодействието, връзките на детето със заобикалящия го свят и при овладяване на изобразителната култура на обществото, а продуктът от дейността представлява своеобразен синтез от различните компоненти на цялостния опит. Т. е. детското художествено творчество е сложна синтетична дейност, в която се разкрива формиращата се личност и която оказва съществено влияние върху формирането на личността.

В цялостната система за художествено възпитание изобразителната дейност в предучилищна възраст има определено място, целящо поставяне началото на естетическо отношение към природата и произведенията на изкуството. Детето да открива естетическите особености, да ги оценява и самото то да създава художествено-естетическите творби (7). Важното значение на предучилищната възраст за развитие на качествата на личността, за формиране и развитие на способностите, изисква отделяне на необходимото внимание на специфичните особености на изобразителната дейност, извеждането на

някои основни закономерности с оглед ръководството и управлението на изобразителния процес и провеждането в частност на изобразяването по натура.

Известно е, че изобразителната дейност е една от най-ранните прояви на творческа активност на детето (3). “Най-активният контакт със света на детето от ранна детска възраст е рисунката. Тя е най-непосредственото, чисто образно, емоционално общуване на детето с действителността, един завършен емоционален живот” – казва Св. Русев. Изобразителната дейност се появява не като някаква сила, заложена у малчугана, а се формира постепенно, изгражда се в самата дейност. Във възрастовия диапазон от 3 до 6-7 години развитието на способността за изобразяване преминава през няколко етапа, които могат да бъдат характеризирани последователно по следния начин:

Първият етап е на драскулките. Станислав Попек го назовава “Безпредметни цапаници” (19). Децата рисуват случайни линии в различни посоки. Често си служат с дланта, пръстите, като изграждат нефигуративни изображения, определяни като “каракули” – резултат от некоординирани психомоторни действия. Първоначалното драскане върху хартия та е проява на общата ориентираност

въчно-изследователска активност на детето, която се формира в процеса на елементарните действия с предметите и на общуването с възрастни хора.

Вторият епат е наименуване на драскулките. Този етап може да се разглежда като първа проява на синтез между слово и образ на равнище индивидуален код-символ. Връзката драскулка – слово е пряко обусловена от речниковия запас на детето и е много динамична. Думата обединява графичния символ и предмета. Докато детето, подчертава Л. С. Виготски, не използва думата, то не може да разграничи отношението между изображение и изобразявано. Няма ли дума – предметът не се възприема като обект на изобразяване. Т. е. преимуществено процесът на изобразяване е свързан с речевата активност и рисунката отразява това ниво на обобщение, което е достъпно за мисленето на детето – важна констатация на В. Мухина, от определящо значение за развитието на изобразителната функция на рисуването.

От друга страна, в продуктивна дейност, изследвайки новите изобразителни средства, детето открива в драскулките подобия на познати вече вещи или фигури на човек, дом и пр. (фиг. 1). Този възлов момент е от важно значение – подтиква към изобразителна актив-

ност и същевременно е основание за създаване на образи чрез собствени действия. Възникването на преднамерено повторение на случайно получена конфигурация, говори за формиране на нов вид ориентировка – детето започва да овладява знаковата функция. Графичните изображения се възприемат като заместители, като обозначения на реални обекти или явления. Знаковата функция променя характера на рисуването, превръщо го в изобразителна дейност, като самата тя се усъвършенства в хода на дейността. В този процес повратна точка е изграждането на кръглата форма от детето. Според Р. Арнхайм детето започва своята художествена дейност с изображението на окръжността. В резултат на елементарни моторни и зрителни условия. Целият перцептивен опис се намира във взаимодействие и когато върху хартията се появява кръгът, детето установява контакт с подобна форма на възприемани обекти от обкръжаващата го среда (2). Новата форма, окръжността, е открита и с универсалността си започва да служи за възпроизвеждане на почти всички предмети.

Третият етап е изобразяване на образ-схема. Понятие, условно назоваващо първите фигуративни образи в детското творчество, които изобразяват в обобщен вид

структурата на обектите – човек, животно, птица и др. По своя външен вид те приличат на знаците пикторами, на обекти, които са лишени от своите индивидуални белези. В развитието на рисунката от прости към сложни изображения може да се забележи експериментиране на комбинации с окръжности (фиг. 2). Специфичното е, че окръжностите не символизират обобщеното понятие за кръг въобще, а означават, благодарение на съществуващия вече замисъл, преди всичко общото свойство “вещественост” (2). Интересни са изследванията в тази посока на Ернст Гомбрих. Той посочва, че най-разпространената и най-познатата от всички диаграмни формули е разделеният овал или поточно яйцевидната форма (4). “В драсканиците на детето чертите, които съставляват лицето, точки за очите, чертички за носа и устата – просто се заобикалят с каква да е линия, която служи за окачване на ушите или при нужда на шапката. Тази група представна схема обикновено е плосък кръг” (4, с. 228).

Четвъртият етап от развитието на детската рисунка е диференциране на образите. Постепенно изображенията от децата обекти започват да включват повече детайли и индивидуални белези. Детето по-убедително започна да

изобразява връзката между обектите и заобикалящата ги среда. Тази етап е най-интересен от гледна точка на разглежданата тема – изобразяване по натура. Зрелостта на детето се отразява и в рисунката му. Изобразителните способности сега са на етапа на обобщени структурни модели. Преднамереното изобразяване е цел и е съзнателно търсено, като изображението се развива под влияние на спецификата на детското възприятие, на характера на използваните от него сетивни еталони, на особеностите на формираните графични образи, на опита от движенията и действията с предметите, на важността за детето на отделни техни свойства. От значение е и овладяването на изобразителната култура и влиянието на водещия изобразителната дейност.

В педагогическата литература съществува традиционна полемика по въпроса за приложението на изобразяване по натура в предучилищна възраст. Някои учени, базирайки се на изобразителното отношение на детето към обектите, отхвърлят изобразяване по натура като форма на работа (6, с. 21). Този подход вероятно е приет и от авторите на програмата за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст – 1993 г., разработена от доц. Е. Русинова и колектив, в която не се предвижда

изобразяване на обекти от натура. Безспорно премахването на разглежданата форма на работа е продиктувано от основателни аргументи. От една страна, в по-широк план овладяването на изобразителна, графическа грамотност е задача на специалното художествено обучение, а за децата е необходимо да се съдейства за общото естетическо развитие. Затова за приобщаване на децата към изобразителното изкуство е нужно да се предоставят повече възможности за самостоятелно творчество. На този довод Ростовцев отговаря, че се получава точно обратното. “Такава методика е насочена към подготовката на “малки художници” – твърди известния учен (18, с. 17). Интересна е мисълта на Пикасо: “Нас ни уверяват, че на децата трябва да се предостави свобода, но всъщност ги принуждават да правят детски рисунки, учат ги на това. Даже са ги научили да правят абстрактни детски рисунки. А в действителност, пазейки свободата на децата, ограждайки ги от всякакви влияния децата се ограничават, заключват ги в собствения им маниер”.

От друга страна, задачата да се изобрази, възпроизведе предмет в неговия индивидуален вид изисква преодоляване на символическото изображение – поврат в мисленето на детето. Само след

такова развитие в съзнанието на детето е възможно да се постави понятието за изобразителната плоскост като посредник между рисуващия и натурата. Ако поставим и изискванията за изобразяване от една гледна точка, местоположението в пространството, влиянието на светлината, отразяване на частното, специфичните характеристики в общите закономерности, то в този смисъл изобразяването от натура в предучилищна възраст е непосилно за децата.

Противоположно мнение се отстоява от Ц. Шейтанова, Др. Немцов, Огнян Занков, Т. Комарова, Т. Казакова, които в публикации или програми за възпитателна работа планират изобразяване по натура, основавайки се на постановката, че детската изобразителна дейност е процес на съзнателно отражение на обкръжаващата действителност в рисунка, апликация, пластика, построен на отразяване на наблюденията, на работата на въображението. Н. П. Сакулина разглежда изобразителната дейност на детето като способност за изобразяване и конкретно подчертава, че е умение за **правилно** изобразяване на предмет и образ, който показва отношението на рисуващия към него (8, с. 11). Под правилно изобразяване може да се разбира само реа-

листично, адекватно отразяване на конструкцията, формата и всички посочени вече компоненти, изразяващи същността на обекта. Но авторката конкретизира, че своеобразието на този процес е в зависимост от степента на развитие на детето.

Активната възпитателна работа за художествено усвояване на действителността предопределя използването на изобразяване по натура не само заради това, че е посочвана като "основна форма за изобразителна дейност" (Др. Немцов), но и поради значението ѝ за натрупване на конкретни зрителни представи, познавателен опит, поради активизиране на цялата умствена дейност. Не случайно тази форма на работа е застъпена в програмата за учебно-възпитателна работа в детската градина от 1971 година. Някои от формулираните задачи целят предаване съотношението в големината на два, три предмета, съотношението в силата на цветовете, отразяване по-пълно сходството и различието между предметите по строеж, величина и цвят. Сходни задачи поставя програмата за възпитателна работа от 1977 година. Изобразяване по натура е предвидено като форма на работа в III възрастова група и в програмата за възпитателна работа от 1984 г. под редакцията на проф. дпн Елка Петрова.

Например – целенасочено отразяване на някои характерни особености на предмети в примерни теми: "Есенни хризантеми", "Елхово клонче", рисуване от натура с полагане на фон.

Създадената традиция в периода на приложение на горепосочените програми доказва необходимостта от изобразяване по натура. Затова аргументите за или против тази форма на работа натежават в посока за приложение то ѝ. Изобразителният продукт като краен резултат е наивен, но произведението не може да се приема като компромис спрямо художественото отразяване на обектите, а като етап от художественото възпитание, своеобразно протичащ в предучилищна възраст. Мнението на Огнян Занков е, че в общия процес на художествено-естетическо възпитание натурното рисуване става полезно средство за формиране на естетическо отношение към действителността. Рисувайки по натура плодове, цветя, изучавайки тяхната форма, децата проявяват интерес към красотата в природата и нейното богато разнообразие от форми и цветове. Ролята на учителя и на прилаганата методика в този процес е от първостепенно значение. От значение е и възрастта на децата, в която удачно може да се включи изобразяването по

натура. Резултатното отразяване на природата е осъществимо в последната възрастова група на детската градина, въпреки че и на този етап вниманието на децата не е достатъчно волево и трайно. Разпределителността, устойчивостта, концентрацията са на относително ниска степен на развитие. Създаването на интерес към разглежданата форма на изобразителна дейност, целенасоченото и активно участие на децата в анализа на модела и неговото изобразяване, обуславят развитието и възпитанието на вниманието. Рисуването по натура активизира цялостната умствена дейност. В хода на възприемането и изобразяването е необходимо сравняване, установяване сходството или различията между предметите, постановени като модели. А това е възможно да се осъществи чрез анализ на тяхната форма, големина, части, съотношение, локален цвят, характерни детайли. В този процес участват в единство мисловните операции – анализ и синтез, сравнение, обобщение и конкретизация. Развива се не само способността за изобразяване на поставените модели, но и образно-зрителната памет. Посочените развиващи страни на разглежданата форма на работа могат да бъдат постигнати чрез използване на ефикасни и целесъобразни методи и похвати,

чрез инициативна и изобретателна педагогическа намеса.

Да се научат децата от предучилищна възраст внимателно да наблюдават, да анализират и възпроизвеждат поставените модели не е лека задача. Педагогът трябва да познава еволюцията на съдържанието и формата в изобразителната дейност и границите, които обуславят изобразителния резултат в предучилищна възраст. Това означава да се игнорират изискванията, които са необходими за по-висок стадий от възрастовото развитие при изобразяване от натура: напр. светлосянъчно изграждане и перспективни съкращения, като се насочи вниманието към преодоляване на стереотипизацията и синкретизма.

До определен етап детето усвоява стереотипни форми, които подпомагат развитието на изобразението. Под влияние на възрастните, чрез подражание или в резултат на самостоятелна изобразителна дейност то възприема схеми, чрез които обозначава обектите. Много бързо тези изображения се затвърдяват и се налагат като определени “шаблони” за изобразяване на моделите. Според В. Мухина стереотипният графичен образ представлява стабилна основа за рисунката. “Неговото образуване и затвърдяване е необходимият фундамент за всяко

изображение (10, с. 132). Изводът е, че успехът в изобразителната дейност в началните етапи е зависим от количеството и сложността на тези образи и от способността да се изменят те в зависимост от визуалното възприемане на модела. На определен етап тази досега положителна тенденция се превръща в спънка за усъвършенстване на рисунката и отдалечава изобразителната дейност от художествените критерии за отразяване на действителността. Изработеният начин за изобразяване се превръща в схема след многократно повторение, която отразява познанията на детето, но се разминава с впечатленията, получени при наблюдение на обектите. Така възникват специфични, характерни за детската рисунка образи, които не са продукт на цялостни синтетични обобщения, а са резултат от незавършени образни представи. Ако избран предмет е опознат и детето е усвоило определен начин за неговото изобразяване, неизменно в рисунката то изгражда вече усвоения символ. Постепенно се създават изобразителни стереотипи на форми, цветове, на отделни детайли, които задържат сега, а впоследствие и в по-горните възрастови периоди, усвояването на художествено-естетическото познание. Неуправляван процесът на стереотипизация

е пагубен, но в началото, когато детето започва своята художествена дейност облекчава усвояването на първоначалните знания и умения. Стремещът е с увеличаване на възрастта, знакът-образ, който досега е служил на детето при изобразителната му дейност постепенно да загуби ценността и да се превърне в основа за построяване на изображение, което е визуално съотносимо с реалните предмети. Т. е. преустройството на детската рисунка е свързано не с ликвидирането, а с преобразуването на схематичните образи под влияние на възприятието и представите за обектите.

Любопитен, на много показателен цитат привежда Ернст Гомбрих в своето изследване върху психологията на изображението в изкуството, заимстван от докторската дисертация върху психология на рисуването на Фред Ейър: "Опитният рисувач усвоява голямо количество форми, с чиято помощ може да нахвърли бързо върху хартията схемата на животно, цвете или къща. Тази схема му служи като опора за представяне на своите споменни образи и той постепенно я видоизменя, докато я приведе в съответствие с онава, което иска да изобрази. Много рисувачи, които нямат достатъчен запас от схеми и могат да рисуват добре по образец на

други рисунки, не могат да рисуват от натура.” Примерът, предназначен за специалисти в изобразителното изкуство, показва убедително логиката на изобразяване – без материал и схема художникът не е в състояние да наподоби действителността. Явно е и поразителното сходство на този извод с генезиса на изобразяване по натура в началото на изобразителната дейност. Съвпадението обаче не е случайно, преди всичко поради това, че детското изобразително творчество следва изразните особености на изобразителното изкуство. В този смисъл проблемът за изобразяване по натура в предучилищна възраст, може да намери проверени, доказани подходи за изобразително отразяване на действителността в практиката на художественото обучение.

Многогодишният опит при овладяване на изобразителната грамотност е затвърдил геометричния метод като най-ефикасен. Потвърждение на това е известната мисъл, че знанието за законите на красотата почива на хармонични, прости геометрични отношения. Геометричният метод се заключава в класификация и подбор на основните форми на предметите върху основата на няколко геометрични категории, като установява методическа последователност

при построяването на изображение от просто към сложно. Този метод в най-обобщен вид удачно може да се приложи при изобразяване по натура в предучилищна възраст. Приложението му се изразява в целенасочения избор на предмети, които са характерни с ясна и чиста геометрична форма, с ярка и контрастна обаяненост, привлекателни и познати на децата. По отношение на избора на предметите в програмите на възпитателна работа в детската градина с предвидени задачи за изобразяване по натура се предлагат предмети, които повече стимулират към затвърдяване на усвоените схеми. Това са обекти със сложен силует и конфигурация: напр. “Хризантеми”, “Елхово клонче”, “Кукла”, “Противопожарна кола”. Такива предмети подтикваат детето да рисува натурата, но не и от натура. В подкрепа на горното са продължителните изследвания на З. В. Денисова, систематизирани в монографията “Детский рисунок в физиологической интерпретации”, които показват, че за да се избегне известното от психологическите изследвания поведение на децата да рисуват не показания конкретен предмет, като изобразяват представата си за него, е необходимо да се използват геометрични фигури. На същото мнение е и Е.

А. Флерица, която подчертава, че овладяването на основните геометрични форми е предпоставка за следващото усложняване на уменията при изпълнение на каквато и да е рисунка и изобщо на изобразителните способности.

Анализът на етапите на способността за изобразяване доказва, че първата форма, която детето усвоява и която поставя началото на изобразителната дейност е кръгът. Това в никакъв случай не означава, че веднага трябва да се рисуват подготвени модели с геометрична форма от натура, а да се има предвид, когато детето е готово за разглежданата форма на работа, че предметите с кръгла форма са първите и предпочитаните при избора на модели. Те могат да бъдат топки, балони, дискове от инвентара на физическата култура, плодове, зеленчуци с кръгла и крушовидна форма, бухалки. От изобразяване на един, самостоятелен предмет в началото постепенно трябва да се подхожда към изобразяване на два-три предмета с еднородна форма, а впоследствие и на предмети или обекти от действителността с еднородна конфигурация и по-сложен силует.

Изборът на предметите е важен, но за организацията на изобразяване по натура са необходими редица условия. Някои от тях са:

подготовката на постановката трябва да е свързана с естетическите изисквания, без претрупаност и нелогични комбинации от предмети; при композирането на моделите, ако са два или повече на брой е желателно да се избягва застъпването или затрудняващи детето перспективни явления; моделите да бъдат на нивото на погледа, напълно открити.

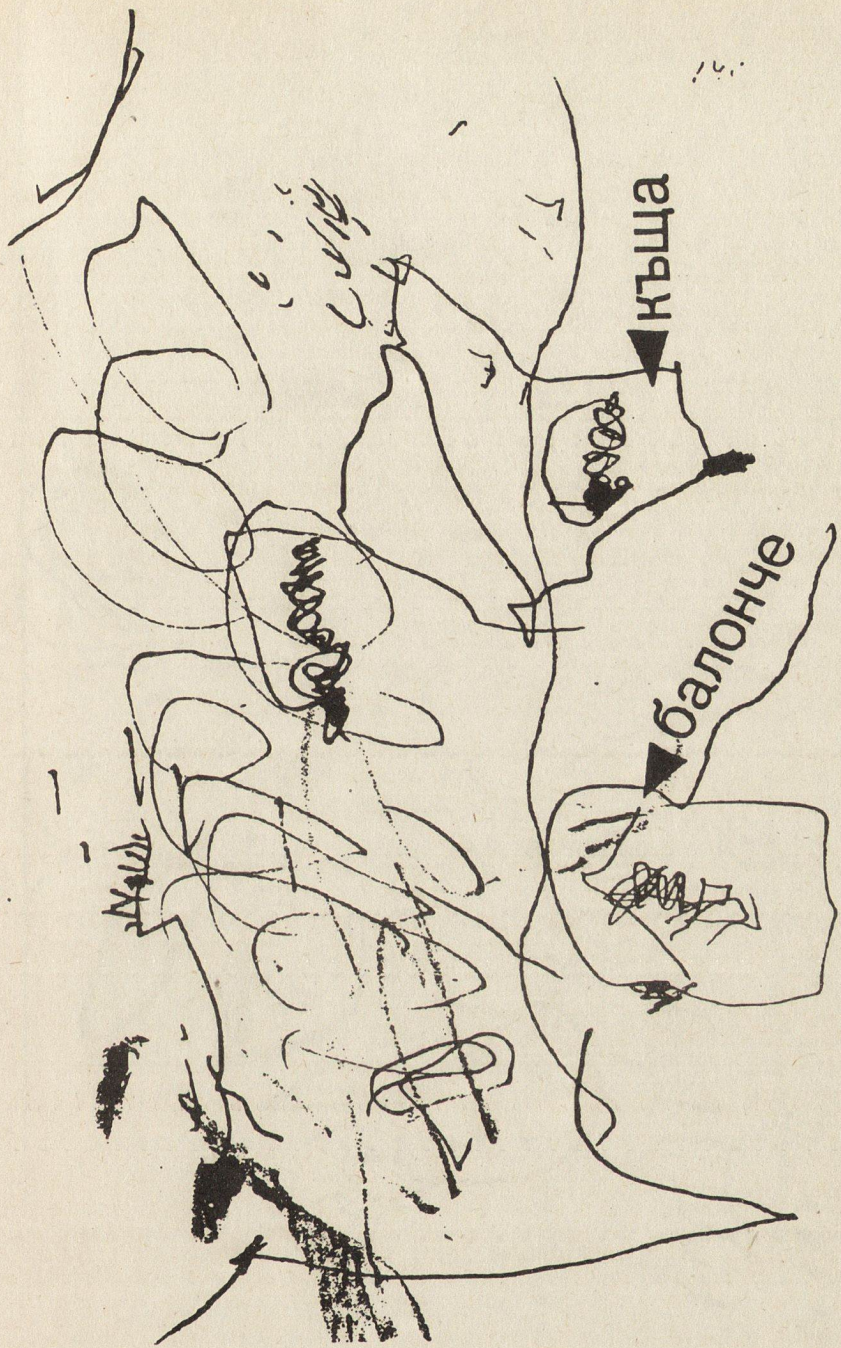
За да протича изобразяването на натурата в желаната посока от определящо значение е анализът на обектите. Много често неумението на децата да анализират затруднява процеса на предаване дори на онова, което е ясно разграничено в модела и след несполучливите опити познатата стара схема е единственият изход. "Многобройните изследвания, проведени в детски градини и в I – IV клас, убедително показват, че прословутата "недостъпност" на децата да рисуват по натура, техните грешки при възпроизвеждане на формата на предметите се обясняват не толкова с възрастовите особености на детското възприятие, колкото с характера на обучението, което често не осигурява уменията да се вижда и анализира натурата." – казва А. А. Люблинска. За преодоляване на тази трудност педагогът трябва да използва максимално своите умения да акцентира на индуктивни и дедук-

тивни методи, чрез които да съдейства за създаване на пълна и точна представа за изобразявания предмет, да поощрява стремежа на детето към познание.

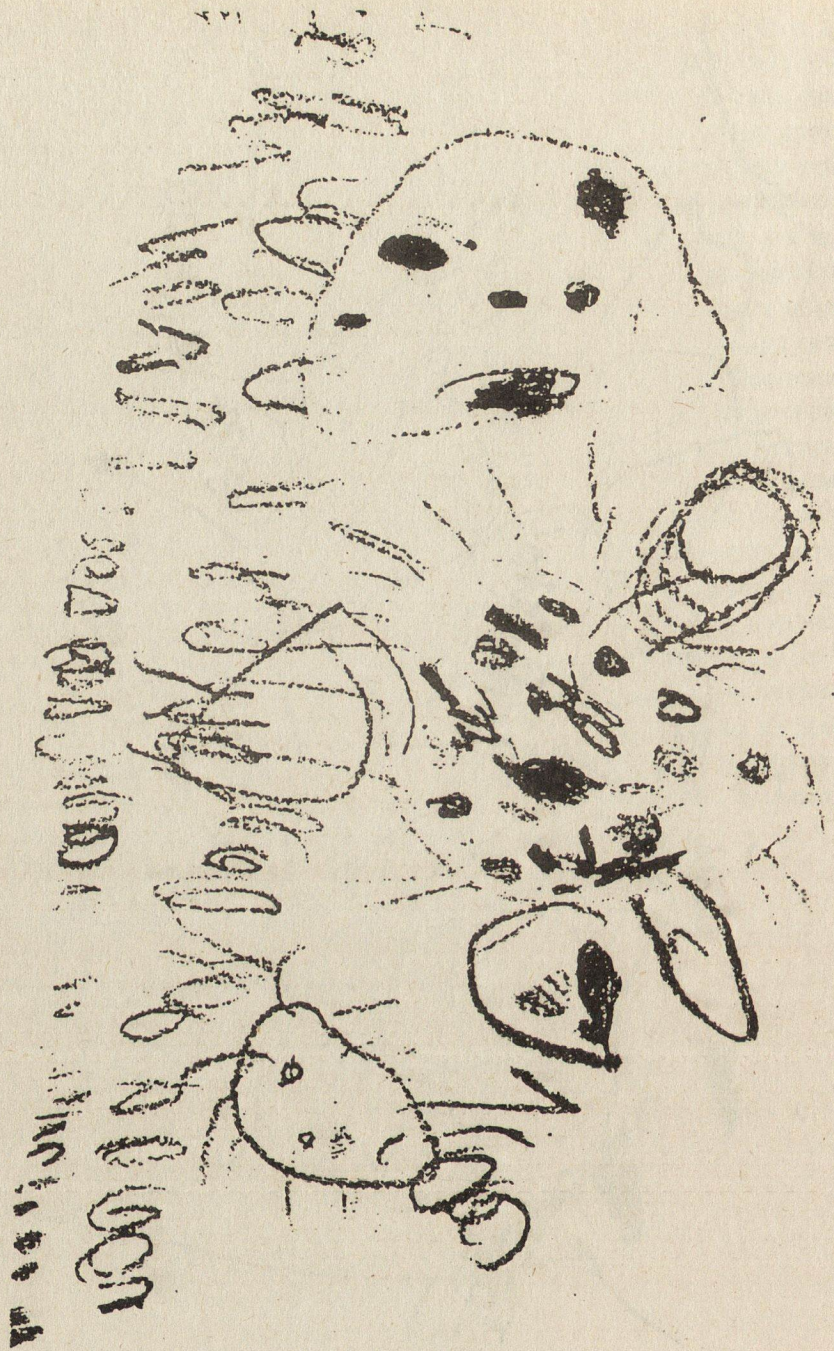
Трябва да подчертаем, че въпреки дидактическите способности, въпреки образната и колоритна свежест на детската рисунка през този период, резултатът е далеч от триизмерната форма, от конструктивната и композиционна организираност. Описателното отношение доминира, опитът за адекватно отразяване е минимален, но сега, в предучилищната възраст е поставено началото. Детето разполага с нов метод за изобразяване, водещ до създаване на структурен еквивалент на възприемания свят.

Колкото и да е уникална детската рисунка като изобразителен подход и като дидактически резултат, нейното развитие се ос-

новава на приемствеността и на съпътстващата я еволюция на образа. В този процес изобразяването по натура се явява база, която още в предучилищна възраст осигурява възможността съвместно с изобразяването по памет, по изображение и др. да се формира естетическо отношение към обектите. В началото мотивирана като форма на работа от познавателен интерес, в следващите възрастови периоди тя прераства в средство за усвояване на изразните възможности на видовете изкуства и за формиране на естетическо отношение към действителността. Игнорирането ѝ, дори в първите стадии на изобразителната дейност би затруднило аналитико-познавателния характер на дейността и отдалечило съпреживяването на света, който художествената творба крие.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Алехин, А. Д.** Изобразительное искусство. М., 1984.
2. **Арнхейм, Р.** Искусство и визуальное восприятие. М., Прогресс, 1974.
3. **Выготский, Л. С.** Воображение и творчество в детском возрасте. М., Просвещение, 1991.
4. **Гомбрих, Е.** Искусство и иллюзия. БХ, С., 1988.
5. **Димчев, В.** Изобразительно искусство. М., 1993.
6. **Занков, О.** Тестово-проблемният метод при обучението по натурно рисуване. С., 1987.
7. **Иванова, П. и Ан. Георгиева.** Основи на обучението по изобразително искусство. В., 1992.
8. **Казакова, Т. Г.** Изобразительная деятельность и художественное развитие дошкольников. М., Педагогика, 1983.
9. **Лозенски, Др. и колектив.** Учебник по рисуване. НП, 1970.
10. **Мухина, В.** Изобразителната дейност на детето като форма за усвояване на социалния опит. НП, С., 1981.
11. **Немцов и колектив.** Изобразително искусство. Методически насоки за учителя на II клас. НП, С., 1982.
12. **Немцов, Др. и колектив.** Книга за учителя по изобразително искусство I – IV клас. С., 1993.
13. **Програма за учебно-възпитателната работа в детската градина.** НП, С., 1977.
14. **Програма за възпитателната работа в детската градина.** НП, С., 1977.
15. **Програма за възпитателната работа в детската градина.** С., 1984.
16. **Русинова, Е. и колектив.** Програма за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст. С., 1993.
17. **Райнов, В.** Символното поведение на човека. С., БАН, 1993.
18. **Ростовцев, Н. Н.** Методика преподавания изобразителного искусства в школе. М., Просвещение, 1980.
19. **Сб.** Извънкласна работа с изобразително искусство. П., С., 1978.
20. **Полуянов, Ю. А.** Дети рисуют. Педагогика, М., 1988.
21. **Щербаков, В. С.** Изобразительное искусство. М., Просвещение, 1969.

EXPRESSION BY NATURE IN THE SCHOOL ARTISTIC-CREATIVE ACTIVITIES

Nikolai Giulchev

Summary

The question under discussion which is being considered in the article has great importance for the artistic understanding of reality by children in pre-school age.

Artistic experience shows that for making sense of and understanding nature and beauty the various forms of nature are to be considered. As a form of activity the expression by nature in an age aspect has been studied: the artist and nature, the expression by nature in the higher schools of art, nature in the adolescence period as well as in the intermediate school age and childhood. The necessity for expression by nature in pre – school age though the possibilities of the children are not so clearly defined, has been emphasized. The stress has been laid on the methodological ways and on the choice of models which help reach the result necessary for the expression by nature.